

BES^eDA

E L E K T R O N S K A K N J I G A

Fran Erjavec

Hudo brezno
ali
Gozdarjev rejenec

O M N I B U S

BESEDA

Fran Erjavec

HUDO BREZNO

ali Gozdarjev rejenec

To izdajo pripravil

Franko Luin

franko@omnibus.se

ISBN 91-7301-130-4

beseda@omnibus.se

www.omnibus.se/beseda

I. V gozdu

Mati, ali imate kaj kruha, lačen sem!« prosi mali Tonček, kakih sedem let star deček, svojo bolno mater, ki že deset tednov ne more iz postelje. V srce jo speče sinova prošnja, ker nima je drobtinice kruha, da bi mu ga dala.

»Za pečjo mora biti v loncu še nekaj kuhanih krhljev, le vzemi jih,« odgovori mati s slabim glasom in potem še pristavi: »Ko bodo zvečer Logarjevi domov prišli, ti bodo že oni kaj skuhali.«

Tonček hitro šine za peč in, kakor bi trenil, polovi zadnje pare hruševih krhljev iz vode.

»Mati, ali ste žejni? Ali nočete hruševke?« ponuja materi sladko vodo in, ko ona z glavo odkima, jo posrka sam in potem gre, četudi ne popolnoma sit, vsaj za nekaj časa potolažen, spet iz hiše.

Ko je Tonček zaprl vrata, sklene mati roke in goreče moli in prosi Boga, da bi ji spet dal ljubo zdravje, ako je njegova sveta volja. Ko je bila še zdrava, nista s sinom nikdar trpela pomanjkanja, ker je od jutra do večera pridno delala, poleti na polju in pozimi so jo radi jemali za šiviljo, ker je znala za vsako delo prijeti. Logarjevi, pri katerih je gostovala, so sicer dobri ljudje, ali vendar

uborni kajzarji, ki so šli od jutra do večera za delom. Po ves dan včasih ni bilo nikogar domov, le na večer so prišli ter so postregli po svoji moči ubogi vdovi. Groši, ki si jih je s krvavimi žulji zaslužila in varčno prihranila, so pošli v tej dolgi bolezni, drugih ljudi prositi ji je bilo pa neznano težko, njeno edino upanje je bil dobri Oče v nebesih. Ali ona sama bi bila že tako ali tako prebila, ko bi sina ne imela; on jo je skrbel bolj ko njena bolezen.

Tonček še ni vedel, kaj se pravi dobro živeti; da je bil le sit, je bil zadovoljen; tudi še ni bil pri tej pameti, da bi bil mogel presoditi materino bolezen in bridko siromaštvo, ki jo je trlo. Ves božji dan je hodil okoli po polju in po gozdu, nabiral je jagode, iskal ptičjih gnezd in le lakota ali pa noč ga je prignala k hiši. Večidel je bil sam, bajta je stala prav na samem kraj gozda. Včasih, ko so šli mati in Logarjevi na delo v vas, po ves dan ni videl žive krščene duše. Mati so mu na peči pustili lonec češpljeve kaše in, kadar ga je želodec opominjal, je šel domov. Večidel je hodil gologlav, od sonca so mu ogorela lica, roke in meča. Na sebi ni imel drugega ko srajco iz domačega platna in črne platnene hlače, ki so segale le do kolen. Ena sama preramnica jih je nosila in še tej se je odtrgal zadnji gumb in zdaj je drenov klin moral opravljati njegovo službo. Na desni strani so imele hlače žep, kamor je spravljal pipec, katerega je vsako jutro ob peči nabrusil. Za materjo mu je bil pipec najlepša stvar na

svetu, rajši bi ne bil ves dan ničesar jedel, ko da bi se ločil od pipca, torej ga je pa tudi na materin nasvet z močno vrstico privezal za hlačni rob.

Ko je za seboj zaprl bajtina vrata in počasi stopal po stezi mimo Logarjevega zelenika, je prosil Boga, da bi ozdraveli mati, ki so se mu v srce smilili in ker je mislil, da bo potem spet bolje jedel. Ali te misli ga kmalu zapuste in začne veselo žvižgati, toda kmalu spet preneha. Rdeč kebrček s črnimi pikicami mu je sedel na rokav; Hitro ga ujame, položi ga na dlan ter ga prosi in nago-varja: »Polonica, polonica, zleti na Šmarno goro, prinesi mi polno možnjo denarjev!« Te besede ponavlja tako dolgo, da polonica res zleti z dlani, ali ne na Šmarno goro, ampak v bližnjo pšenico. Tonček tudi ni čakal nanjo, da bi mu s Šmarne gore prinesla zlata; Bog ve koliko sto polonic je že poslal na Šmarno goro, ali še nobena se ni vrnila, vsaj ne z možnjo. Torej si kmalu polonico in denarje izbije iz glave in spet žvižga in žvižga, da so ga že usta bolela in ustnice niso dajale več pravega glasu. Torej utihne, si odreže leskovo šibo, maha z njo in poje na ves glas:

*Kaj maramo mi,
ki smo fantje mladi;
soldatov primanjka,
pa pojdemo mi.*

Ali kakor bi trenil, odreže petje in gleda na strmo grivo pod pšenico, vleče na uho in gre po prstih bliže. Zdaj udari z nogo ob tla in nekoliko čmrljev zleti iz grive v njegovo nepopisno veselje. Še nekajkrat pocepeta, napravi si hitro cev iz pšenične bilke, razbrska travo in mah in najde čmrljevo satje. Hitro posrka med iz njega in, dasitudi ga je dobil le nekoliko kapljic, vendar se mu je zdelo boje kakor ne vem kaj. Satje spet varno zakrije z mahom ter si napravi skrivno znamenje, da bi jih drugikrat ne zgrešil.

Prišoč do gozda, malo postoji in premišlja, bi li šel na Preseko gledat male srakoperje ali pa v smrečje mlade veverice, katerih že več kot osem dni ni videl, ker so bile tako daleč. Sklenil je, da obišče danes veverice, torej zavije po znani stezi v jarek in gre zdaj gor, zdaj dol daleč v gozd. Ali ko pride do gnezda, je bilo prazno, prišel je prepozno. Nejevoljno spleza s smreke in že se hoče spet obrniti proti domu, kar zagleda na leski kraj steze mlado veverico. Ta je gotovo iz mojega gnezda, si misli in jo hoče prijeti, ali smuk, pa je bila na bližnji smeki. Gre za njo in trese na vso moč mlado smreko, da bi jo stresel, in res pade dol, ali preden je bil pri njej, je že bila Bog ve kje. Tonček hiti za njo in jo ne glede na stezo podi po mladem smrečju iz doline v hrib, s hriba v dolino; večkrat je že misil, da jo ima, ali vselej se mu je izmuznila.

Zdaj prideta v star smrekov gozd in tu se mu je izgubila v visokih vrhah. Nekaj časa je še gledal za njo, ali ker je videl, da je ne dobi, je zadrevil še kamen za njo in si mislil sam pri sebi: Pojdi, kamor hočeš, saj tako nisi lepa.

Ali kod bo šel zdaj domov? Ozira se okoli, kraj mu je popolnoma neznan, tako daleč še ni prišel nikoli. Gre proti strani, kjer se je najbolj svetilo skozi temno smrečje, in res pride kmalu na velik rovt. Daleč okoli je bilo vse posekano in hosta je še ležala okrog. Okoli štorov in hoste pa je bilo vse polno rdečih jagod, tako sočnih in debelih, da takih še ni kmalu videl. Zoblje jih tako dolgo, da se naveliča. Zdaj se spomni bolne matere, iz visoke trave izpukne tri dolge bilke, nabira spet jagode ter jih niza na bilke, da so bile vse tri polne. Nato ga prevzame trudnost, uleže se pod leskov grm, jagode položi poleg sebe in skozi rdečkaste prste gleda v svetlo sonce. Ko se obrne, začuti pod seboj nekaj trdega, bil je velik polž s hišo; hitro ga vzame v roko in ga začne nagovarjati in mu žugati: »Polž, polž, pokaži roge, če ne — pa tebi in tvoji materi hišo ubijem.«

To je ponavljal Bog ve kolikokrat, ali polž je le jezno sline cedil, rogov pa ni hotel pokazati. Tonček mu pa tudi ni hiše ubil, ker je vtem zaspal, in polž mu je padel iz rok ter odnesel pete in celo hišo.

Ko se prebudi, skoči pokonci. Bil je še dan, ali sonce se je že skrilo za grajski gozd. Jelo ga je skrbeti, vse mu je bilo neznano, na vse grlo je jel vpiti, ali nihče se ne oglasi, okoli njega je vse tiho, le še detel teše in kljuje po drevesu, da se sliši daleč naokrog. Groza ga spreleti, ko pomisli, da bo moral morebiti prenočiti v gozdu. Vse, kar je kdaj slišal o strupenih gadih, o veliki beli kači, ki v demantni jami liže kamen, vse to mu je prišlo zdaj na misel. Gozd si je mislil poln medvedov, risov in volkov, ki pridejo z nočjo in ga s pipcem vred pojedó. In kaj porekó mati? Bridko začne jokati in teka po rovtu sem ter tja, da bi našel kako stezo. Najde jo in jokaje teče po stezi dalje, vedno se oziraje, ali mu je volk že za petami. Volka se je bal bolj kakor medveda, ker je rekla stara Logarica, da medved človeku nič ne stori, če se potuhne in dela, kakor da bi bil mrtev. Ali kaj mu pomaga ta vednost, ker ne pozna ne volka ne medveda, le slišal je o njih, videl pa ni nobenega. V smrečju se je jelo že mračiti, kar zasliši lajati psa. Sicer bi se bil morebiti ustrašil, ko bi bil slišal v gozdu lajati psa, danes pa mu je srce od veselja utripalo. Na njegovo vpitje kmalu priskače velik pes in za njim se prikaže ženska z mehomoke na glavi.

»Kam pa greš?« ga vpraša žena.

»Domov,« odgovori Tonček in si z rokama briše solze.

»Kam domov?« povpraša žena dalje.

»Domov, k materi.«

»Kje pa so tvoja mati?«

»Pri Logarjevih v bajti.«

»Si mar Marjetin?«

»Da, moji materi je ime Marjeta.«

»Ali kako si pa prišel le-sem? Ti ne greš proti domu, ampak naravnost od doma proč.«

»Zgubil sem se,« odgovori deček in spet začne ihteti.

»Nikar se ne jokaj, pa z menoj pojdeš. Domov pred nočjo tako ne moreš priti, ko bi tudi znal pot. Nič se ne boj, pa pojdi z menoj!«

»Kje pa ste vi?«

»Ni več daleč do nas, pravi se pa pri Gozdarju.«

»Kajne, jutri pa pojdem domov?«

»Kadar boš hotel. Saj poznam tvojo mater.«

Tonček je bil s tem zadovoljen in je šel za ženo, v eni roki je nesel jagode, namenjene materi, z drugo je pa odganjal psa, ki je skakal okoli njega in po vsej sili hotel duhati jagode. Zdaj prideta iz gozda, gresta čez veliko senožet in, ko zavijeta na desno pod breg, je Tonček zapazil gozdarjevo hišo, ki je stala prav na samem. Ko sta bila že prav blizu, priteče majhna, kaka štiri leta stara deklica njima naproti.

»Teta, strašno dolgo vas ni bilo!«

S temi besedami se oklene deklica tete; ko pa zagleda tujega gologlavega fanta, stopi malo nazaj in z začudenjem pogleduje zdaj njega, zdaj teto. Tonček ji poda veliko jagod in kmalu se je sprijaznila z njim.

II. Gozdarjeva družina

Jurij Kočmur, navadno le kratko Štempihar imenovan, ker je bil, dasitudi ne velik, vendar močan kakor medved in trden kakor gabraova grča, kot je bil njegov oče in pred očetom njegov ded. Gozdarjeva hiša je stala v gozdu, daleč od drugih ljudi; do bližnjega soseda je bilo dobre pol ure hodá, torej so gozdarjevi le malokdaj prišli med ljudi, posebno Juriju je bil videti, da se rad ogiblje svojih sosedov. Če bi bil moral koga srečati v gozdu, se je najrajši umaknil v šumo in je šel po svoji poti. V gozdu je bil rojen, v gozdu zrejen, iz gozda ni prišel dalje ko do farne cerkve in to samo o največjih praznikih in pa v mihovljanski grad, kamor je šel včasih po opravkih. Ker je živel vedno le v gozdu med borovci in med skalami, je postal sčasoma surov kakor bor in tih kakor skala. In da po pravici povemo, nobeden tudi ni iskal njegove družčine; ljudje so se ga skoraj bali in dasitudi mu razen osornosti nihče ni vedel kaj očitati, je bil vendar vsak vesel, da ni imel z njim nobenega opravka. Sploh je šla govorica, da je Jurij bogat, da mu je stari zapustil polne lonce belih petic in trdih tolarjev; ali možje so le zmajevali z glavami, češ, če res kaj ima, ni prišel do

imetja po pošteni poti. O njegovem očetu je bilo sploh znano, da je bil v zvezi s tihotapci, ki nosijo tobak s Hrvaškega, da jih je vodil on, ki so mu znane vse poti in vse steze noter do hrvaške meje; in ljudje so vedeli pripovedovati, kako je znal on voditi za nos kuščarje, tako so imenovali mejne stražnike, ker so imeli zeleno obleko, in od tod je vse njegovo premoženje. Tudi na Jurija je letel sum, da podpira tihotapce, v mraku in ponoči so videli ljudje večkrat, da so se okoli gozdarjeve hiše klatile sumljive prikazni, ali ljudje so morebiti več ugibali, kakor je bilo res; pravega ni vedel nihče in Jurij je bil zvit in prekanjen lisjak.

Njegova edina sestra Mina, ki je našla in vzela s seboj izgubljenega Tončka, je bila bratu v vsem nasprotna, nihče bi ne bil rekel, da ju je povila ista mati. Kakor je bil on osoren in trd, toliko prijazna in dobra je bila ona. Berač, ki je sicer le redko zašel v to samoto, si je bil svest, da ne bo šel prazen od hiše, ona ga je obdarila kljub bratu, rajši bi si bila sama kaj odrekla, kakor da bi morala gledati, kako drug trpi pomanjkanje.

Ko jima je umrl oče, se je jel Jurij, akoravno že precej v letih, šele ozirati, da bi dobil gospodinjjo; ali povsod mu je izpodletelo, vsaka mu je odrekla. Nazadnje je snubil sicer siromašno, ali lepo in dobro Ančko, hčer pijanega kajzarja. Ančki se je krčilo srce, če si je le mislila, da bo žena starega gozdarja; ali Ančke niso mnogo vpra-

šali. Pri poliču vina sta naredila z očetom in sivi jastreb je peljal plaho golobico v svoje gnezdo in se ni dosti menil za to, če so tudi ljudje govorili, da je oče prodal svojo hčer. Ančka, dasitudi se ji pri gozdarju ni godilo ravno slabo, vendar ni imela nikoli prav vesele ure v gozdni samoti; tolažilo jo je le to, da ji je bila Mina dobra prijateljica, ki ji je skušala po svoji moči lajšati težki stan. Ali vendar se je videlo mladi ženi, kako vene in hira.

Čez dve leti je Juriju povila hčerko, katero so krstili po materi: Ančica. Mina jo nese bratu, ko je tisti dan popoldne prišel iz gozda, naproti pod cvetočo češnjo, ki je stala pred hišo. Tisti trenutek, ko mu jo je Mina položila v naročje, se je Juriju srce nekako ogrelo in takrat je videla Mina prvikrat, da mu je solza oživila oko, ki je bilo sicer mrtvo in suho. Toda Ančka je vedno bolj pešala in čutila je v svojem srcu, da ne bo zredila svoje hčerke. Večkrat, ko je z malo Ančico v naročju sedela z Mino pred hišo v češnjevi senci, je priporočala s srčnimi besedami Mini, naj bo ona mati zapuščeni siroti in zraven so ji vroče solze kapale na cvetoča lica smehljajočega se deteta. Mina jo je tolažila, kolikor je vedela in znala, ali na licu mlade matere je vendar brala, da zanjo res ni mnogo upanja. Čez zimo je vedno bolj slabela in ko se je nove pomladi spet usipalo belo cvetje raz češnjo, je Anka, Jurijeve žena, ugasnila.

Njena smrt je potrla gozdarja bolj, kakor bi bil kdo mislil. Sicer ni nikomur tožil svoje bridkosti, ali od tistega časa je postal še bolj tih in osoren; le hčerke se je oklenilo njegovo srce, zanjo je delal in se trudil noč in dan. Kakor še nikdar prej je zdaj hlepel njegovo srce po denarju, navdajala ga je edina misel, da si bo njegova hči nekoč med najbogatejšimi snubači mogla izbirati moža, dasitudi je hči surovega gozdarja, katerega se vse ogiblje. Zdaj je Mina tudi zapazila, da ponoči večkrat izostaja, in jeli so tudi dohajati ponočni gostje, katerim je gozdar sam stregel z vinom, kruhom in suhim mesom. Mini se je dozdevalo, kaj delajo ti možje, ali ni si upala nič reči, tudi ni nobenega videla, ker so bili v veliki izbi, ona z malo Ančico pa na drugem koncu.

Ko je tisti večer Mina pripeljala Tončka s seboj, Jurija še ni bilo doma. Mina je skuhalo večerjo, ki je posebno Tončku dobro dišala, in potem spravila otroka spat, sama pa je čakala brata.

Prišel je pozno in kakor po navadi slabe volje.

»Zakaj ne greš spat? Kolikokrat sem ti že rekel, da me ni treba čakati; večerjo si že sam najdem, če mi jo je treba.«

»Saj še ni dolgo, kar sem spravila otroke v kraj.«

»Kakšne otroke? Le enega imam.«

»Nocoj sta dva.«

»Pa ne, da bi bila vzela spet kakega pritepenca? Veš, da tega ne trpim.«

»Ne bodi tako neusmiljenega srca! Bog ve, kako se bo še tvojemu godilo.«

»Okoli ljudi mu ne bo treba hoditi in prositi.«

»Tega ne moreš govoriti; ali ne veš, da je vse v božjih rokah?«

»Pomagaj si sam in Bog ti bo pomagal.«

»Jurij, Jurij! Ne govori tako!«

»No, povej, kdo je pod mojo streho?«

»Tonček, uboge Marjete sin.«

»Marjete? — Vdove?« hitro povpraša gozdar in povzdigne glavo. »Kaj ga je prineslo le-sem? Je pa že prišel beračit.«

»Ni prišel beračit ne. Ko sem šla iz mlina, sem ga našla v gozdu pod novim rovtom; revež se je bil zgubil in, ker je bila že skoraj noč, sem ga vzela s seboj. Nikar se ne boj, ne bo ti delal škode. Saj smeš enkrat tudi kaj dobrega storiti.«

»Saj nobenemu nič žalega ne storim.«

Gozdar si podpre glavo z obema rokama in nekaj preišljuje.

»Ali je Marjeta še bolna?« povpraša spet čez nekoliko časa.

»Seveda je in menda tudi nikoli več zdrava ne bo. Že deseti teden teče, kar ne more iz postelje.«

»Njej se zdaj tudi utepa. Zakaj ni bila pametna, ko jo je iskala sreča.«

»Misliš, ko si jo ti snubil? — Bog ve!« pristavi Mina bolj sama zase.

»Koliko je fant star?«

»Blizu sedem let.«

Gozdar se spet zamisli, porine od sebe večerjo, ki jo je Mina postavila predenj, in dolgo sedi molčé. Naposled vstane in reče sestri: »Dokler Marjeta ne ozdravi, fant lahko ostane tu.«

»Sam Bog ti je dal to dobro misel.«

Mina je šla v kamrico, kjer sta mirno spala otroka: vsakega je še enkrat prekrižala in se potem tudi sama ulegla k pokoju. Srce ji je navdajalo veselje, ko je vide-la, da je storila dobro delo, in hvalila je Boga, ki je tudi bratu omečil trdo srce.

Drugo jutro sta otroka zgodaj vstala in Mina ju je peljala k studencu, ki je nedaleč od hiše curljal v veliko korito. Tu so se vsi umili in zunaj pod milim Bogom od-molili jutranjo molitev. Potem so šli v hišo, kjer je gozdar že sedel za mizo in pregledoval svoje lovske priprave. Tonček je boječ ostal blizu vrat, grizel nohte in ogle-doval gozdarja, ki mu ni prav nič ugajal. Zdel se mu je strašen, posebno zato, ker je imel velike obrve, ki so mu kakor metle sršele iznad majhnih sivih oči.

»Kako ti je ime?« ga povpraša gozdar.

Tonček se je prestrašil gozdarjevega glasu, ker se mu je delo, kakor bi iz soda govoril.

»Tonček mu je ime,« odgovori namesto njega mala Ančka in vleče fanta za rokav od vrat naprej.

»Tvoja mati je bolna, kajne?« vpraša nadalje gozdar.

Te besede so Tončka neznano zbudle. Tako razžalji-vo še nihče ni govoril o njegovi materi, vsakdo je rekel: Mati so bili, so rekli, pojdejo itd.

»Jaz grem domov k materi,« se obrne s solznimi očmi proti Mini, ki je zdaj stopila v hišo, in vzame s kljuge dve bilki jagod, ki so bile namenjene materi.

»Če boš priden, pa ostani pri nas, da mati ozdravi,« pristavi gozdar z bolj mehkim glasom.

»Zakaj pa vi pravite moji materi ,ti'?« se Tonček jezno obrne proti gozdarju.

»No, no, saj to ni taka pregreha! Včasih sva bila zna-na.«

Mina prime fanta za roko, ga pelje ven in mu da jesti, kar ga je z gozdarjevo hišo spet sprijaznilo, in kmalu, ko je gospodar odšel od doma, je bil Tonček spet vesel in ni več mislil na dom, kjer niso znali tako dobro kuhati in niso imeli takega kruha kakor pri gozdarjevih. Opol-dne po obedu se Mina napravi, naloži malo košarico z živežem, preskrbi otroka s kruhom in češnjami in gre obiskat bolno Marjeto.

Bolna vdova in tudi Logarjevi so bili v strahu, ko zvečer Tončka ni bilo domov. Pa so si mislili: morebiti je dobil koga iz vasi, bo že jutri prišel — ali Točka le ni bilo in senca pred bajto je kazala, da je poldan že davno proč. Vdovo je jelo skrbeti, kaj je s fantom. Šele Mina jo je potolažila, ko ji je povedala, kako in kaj.

»Pusti fanta pri nas,« jo nagovarja Mina, »dokler ne ozdraviš; saj je preskrbljen in verjemi mi, da bom pazila nanj, kakor bi bil moj.«

»A Jurij?« vpraša vdova s takim glasom, da se je videlo, da vanj nima mnogo zaupanja.

»Jurij je sam rekel, da naj ostane. Ni več tak, kakršen je bil.«

Vdova je poznala Mino, da je poštena in pobožna žena; torej ji je lahko z mirnim srcem zaupala sina, ki ji je v vsej bolezni delal velike skrbi.

Tonček je tedaj ostal pri gozdarjevih in se je kmalu privadil. Z Ančko sta se igrala na vrtu in na koritu; pasla sta kravo rdečko in petero ovac, zvečer jima je pa Mina pravila prelepe povesti in zgodbe iz svetega pisma. Le z gozdarjem se ni mogel prav sprijazniti, vedno ga je obhajala neka groza, kadar ga je Jurij od strani pogledal izpod košatih obrvi. Med vsemi rečmi mu je pa pri gozdarjevih najbolj ugajalo to, da so imeli dosti jesti. Poleti, ko so bili daljši dnevi in lepa pot, je hodila Mina z otrokoma vsako nedeljo v cerkev, kamor je bilo

zanje, ki niso hitro hodili, več kakor uro hodá vedno po gozdu. Jesti so si nesli s seboj in so ostali do popoldne, a je vse minilo. Vsak teden enkrat so tudi šli obiskat Tončkovo mater, ki pa je postajala vedno slabša. Mina in Logarjevi so uvideli, da ne bo več dolgo, le ona je imela vedno upanje. Mini se ni prav nič čudno zdelo, ko je jeseni prišla Logarjeva hči ponjo in po Tončka, da naj le hitro gresta, če hočeta videti mater še živo. Na poti so jih srečali gospod, ki so šli ravno od svetega obhajila nazaj.

Vdova je bila že prav slaba, ko je prišla Mina s Tončkom. Podala ji je roko in govorila s slabim, tresočim se glasom: »Mina, z menoj gre h koncu, ali zgodi naj se sveta volja božja! Priporočam ti svojega sina; zdaj razen tebe nima človeka na tem svetu, ti mu bodi mati — glej, da bo nekoč pošten človek. Kar si mu že zdaj storila dobrega in kar mu še boš, ti bo poplačal Bog, pri njem v svetih nebesih bom prosila zate.«

Ko je Tonček slišal mater tako govoriti, je padel k peči na klop in jokal tako bridke in grenke solze, kakor še nikoli poprej. Nikoli mu še ni bilo tako hudo pri srcu, hotelo mu je počiti od neizrekljive bridkosti.

»Oh, mati, mati, nikar še ne umrite! Saj bom priden, saj vas bom ubogal,« prosi Tonček ihté, hiti od klopi k postelji ter se oklene matere, ki se je z Minino pomočjo

nekoliko sklonila na postelji. Sinove besede so ji trgale srce. Vsi, ki s stali okoli, vsi so tiho jokali.

»Tonček, moj ljubi sin!« spregovori spet mati, »bodi priden — ubogaj Mino — kakor bi ona — bila tvoja mati. Rad delaj — rad môli — Boga ne pozabi — môli zame — Tonček — —!«

Mati je trudna omahnila, sklenila roke, zatisnila oči — in zaspala za vselej.

Tonček je bil sirota brez očeta, brez matere.

III. Sirota

V gozdarjevi hiši so Tončku hitro tekli dnevi. Pozimi, ko je zapadel sneg, niso mogli skoraj nikamor iz hiše in Mina je tačas ustanovila malo šolo, Tonček in Ančka sta se učila od nje brati in Tončku je šlo učenje dobro od rok, da je o veliki noči za pirhe dobil od Mine molitvene bukvice, iz katerih je bral, kadar so šli v cerkev.

Prišla je spet spomlad, sneg je skopnel po dolinah in jarkih in Mina je z otrokoma spet vsako nedeljo hodila k službi božji. Neko nedeljo popoldne so gospod s prižnice razlagali četrto božjo zapoved, posebno so poudarjali dolžnosti, ki jih ima dober otrok do svojih staršev: rekli so, da otrok nikdar ne more povrniti očetu in materi, kar so storili zanj, ko se še zavedel ni. Tončku je segel nauk v srce, ni še kmalu tako zvesto poslušal božje besede kakor danes. Živo se je spominjal svoje dobre matere, ali v pridigi je bil govor tudi o očetu. Ali on ne vé za svojega očeta, ker ga nikoli ni videl. Mati niso skoraj nikoli govorili o očetu, le toliko se je spomnil, da so ga učili moliti tudi za rajnkega očeta, drugega ni vedel nič o njem. Ko je božja služba minila, je ostal Tonček še

v cerkvi in je molil za ljubo mater in za očeta, katerega še poznal ni. Ljudje so se že skoraj vsi razšli, le nekatere ženice so sem ter tja še čepele po klopeh, med njimi tudi Mina, ki ni hotela Tončka opominjati, da bo treba iti domov, ker je videla, kako pobožno moli. Ko stopi iz cerkve, ne gre še domov, kako bi tudi mogel iti mimo materinega groba, posebno danes, ko je slišal, kaj so storili zanj mati, česar prej še vedel ni. Poklekne na grob, vroče moli in s solzami moči zeleno travo, ki pokriva njegovo predrago mater. O kako rad bi jim še enkrat pogledal v blago lice, kako rad bi jih prijel za njih dobre roke! Vse misli so bile le pri materi, na dom ni mislil in še bi bil klečal tu na grobu, ko bi ne bila prišla Mina in ga prijela za roko, rekoč: »Tonček, pojdi, noč bo, moramo iti domov.«

Molče je vstal in šel z Mino. Navadno so se vso pot razgovarjali o pridigi, o tej ali oni stvari, danes pa je molčé stopal za Mino, ki je vedela, kaj mu polje v mladem srcu. Tiho so prišli do doma in, ko so po večerji sedeli okoli peči, se pomakne Tonček k Mini, jo prime za roko in jo vpraša: »Teta, kje so pa moj oče?«

»Tvoj oče? Kaj da so ti danes prišli na misel?«

»Bila je pridiga o očetu in materi, ali jaz se ne spominjam svojega očeta, nikdar jih nisem videl, nikdar o njih nič slišal.«

»Tudi jaz ne vem, kje so, to vé le Bog sam; nič, nemara sta oba, on in mati, gori pri Bogu. Ker nič ne veš, ti bom povedala o njih toliko, kar vem. Ni sicer mnogo, ali ne mislim, da bi ti kdo znal kaj več povedati.

Tvoj oče so bili od nekod iz Tolmina, bilo jim je ime Tone, ravno tako kakor tebi, in še mlad fantin je prišel sem s svojim stricem, ki je hodil le-tod po naših krajih z majhno kramo od hiše do hiše. Prodajal je trakove in šivanke, žveplenke in kresilne kamne in kar je še te male robe, ki se potrebuje pri vsaki hiši. Kupčija ni bil ravno veliko prida; ali toliko sta vendar skupila, da sta se preživila. Prišla je potem slaba letina, pozimi je bila velika lakota, da človek tudi za denar ni vselej dobil, kar bi bil hotel. Stričeva kramarija je prišla zdaj prav na nič, vsakdo je le gledal, kje bo dobil kos kruha, da bi se preživil. Spomladi je zbolel kramar in bolezen ga je tudi pokopala. Tvoj oče je tedaj ostal sam, bil je kakih dvanajst let star; razen malo krame v košu, ki mu jo je zapustil stric, ni imel ničesar. Domov ni znal in, četudi bi bil znal, kam bi bil pa šel, ko ni imel nikogar na svetu, ne očeta ne matere, ne brata ne sestre, le edinega strica in ta mu je zdaj umrl. Gospod župnik so ga prvi čas vzeli k sebi in potem so ga priporočili mihovljanskemu gospodu graščaku, ki ga je vzel v službo ter ga poslal k svojemu gozdarju Hojniku v Preseko, da bi se pri njem izučil za gozdarja in lovca. Bil je priden in ubogljiv, Hojnik mu je

kmalu vse zaupal in, ko se je izučil, ga je vzel za svojega pomagalca in graščak mu je obljubil, da pride na Hojnikovo mesto, kadar ta umrje, kar se je kmalu potem zgodilo. Tvoj oče je postal gozdar v Preseki in tačas se je seznanil s tvojo materjo, ki je služila v gradu, ter jo je vzel za ženo. Kaki dve leti sta srečno živela na Preseki.

Nekega dne — ti si bil morebiti leto star — je šel tvoj oče zgodaj od doma in ga ves dan ni bilo domov. To sicer ni bilo nič nenavadnega pri njem, ki je zvesto opravljal svojo službo; ali ko ga zvečer ni bilo, je mater vendarle jelo skrbeti. Vso noč ga je pričakovala, ali ni ga bilo. Zjutraj je vstala ter šla v grad; mislila si je: morebiti so ga ondi zadržali ali pa ga je gospod kam poslal. Ali v gradu živa duša ni vedela zanj, nihče ga ni videl. Mati je tarnala in prosila ljudi, da so ga šli iskat, morda se mu je zgodil kaka nesreča. Ljudje so prehodili in prevpili ves gozd od kraja do kraja, preiskali so vse jarke in kotle, ali o njem ni bilo nikjer sledu. Mati je v velikem strahu in v bridki žalosti čakala dan za dnevom, da bo morebiti prišel od kakega kraja. Ko je prešlo pol leta in le ni bilo glasu o njem, je dobil drug njegovo službo in tvoja mati je šla s Preseke s teboj v naročju. V gradu bi bila dobila spet službo, ali bilo ji je težko služiti zavoľjo tebe. Rajši je šla dol v vas in tam je delala pri ljudeh, kolikor je mogla, da se je pošteno preživila. Pozneje se je preselila v Logarjevo bajto in, ko si ti malo odrasel, je hodila laže

za delom, dokler je ni potlačila bolezen. O tvojem očetu se tudi pozneje ni nič zvedelo, kam je zginil. Nazadnje so mislili, da se mu je zgodila kakšna posebna nesreča, da ga je morda raztrgala kaka zver. Ti bi pa najbolje storil, če boš večkrat zanj molil.«

Toliko je vedela Mina Tončku povedati o njegovem očetu. Ves čas, ko mu je Mina pripovedovala, ji je gledal verno v obraz in solza za solzo mu je kapala na lica.

Gozdar je slišal zadnji del Minine pripovedi in, ko sta šla otroka spat, ji je očital, zakaj pripoveduje to fantu, ker ga pozna, kako je mehkega srca.

»Prosil me je, da mu povem kaj o njegovem očetu, ki je bil gotovo pošten človek, in napačnega nisem nič povedala.«

»Vé ženske nimate miru, če se vam vedno ne giblje jezik.«

IV. Gozdarski učenec

Brez posebnih prigodb je minilo leto za letom. Sedemkrat je že cvetela češnja pred gozdarjevo hišo, kar je bil Tonček zgubil svojo mater. Fant je rastel tako veselo, da je celo gozdar Kočmur imel veselje nad njim. Bil je visok in tanek kakor jelka in uren in gibčen kakor jelen. Po imenu je že poznal vse živali in vse ptice v gozdu, vedel je za njih gnezda, vedel je za njih navade in lastnosti. Poznal je tudi vsako drevo, vsak grm in ne le samo, dokler je bil še zelen na deblu, ampak tudi vsak posekan in obdelan les.

Ko je bil Tonček štirinajst let star, ravno na njegovega godu dan, ko je Mina po obedu pospravila z mize, ga gozdar nagovori:

»Tonček, ti si danes spolnil štirinajsto leto; velik si že in dosti močan, zmerom menda ne boš delal mlinov pri studencih, vedno ne boš iskal ptičjih gnezd, enkrat se boš moral vendarle lotiti kakega dela. Povej mi, kaj te najbolj veseli?«

Tonček do zdaj še nikoli ni resnično mislil, da bo tudi on moral kdaj kaj postati. Življenje v gozdu, kjer je tako rekoč živel vse svoje žive dni, to se mu je tolikanj prilju-

bilo, da za poljsko delo ni imel nikakršnega veselja. Rajši bi streljal zajce in jerebice ali pa bi zasajal drevesa, kakor da bi ledino kopal ali praho oral. Najmanj pa ga je veselilo rokodelstvo, za šilo ali za šivanko bi ne bil prijel po nobeni ceni, rajši bi bil pobegnil, kam, seve, tega še sam ni vedel. Ko ga je tedaj danes vprašal gozdar, kaj ga veseli, mu je odgovoril: »To bi bil rad, kar ste vi.«

»To so tudi moje misli; za to boš dober, ker si trden in že vajen takega življenja. Z gospodom graščakom sem že govoril; dovolil je, da se učiš za gozdarskega hlapca, in sicer pri meni. Pozneje utegneš iti tudi še drugam, da boš videl, kaj drugje znajo.«

Nato gozdar vstane, s name s kljuke majhno puško in vso drugo lovsko pripravo in mu vse da v roke: »Na, tu imaš puško in kar je še treba zraven, od danes je puška tvoja. Kako se z njo ravna, to že veš in lahko vidiš pri meni.«

Tončku so se od veselja svetile oči in ves obraz se mu je smejal, ko je puško prijel v roke.

»Ali preden te spustim v gozd,« povzame spet gozdar besedo, »ti moram še nekaj povedati in to si dobro zapiši v glavo. Kar tebi ni mar, za to bodi slep in gluhi in molči kakor skala. Le jaz sem tvoj gospodar, nihče drug, ne v tej hiši ne zunaj. Le meni poveš, kar boš videl in slišal, — če te bom vprašal. Kar se zgodi v gozdu, naj

ostane v gozdu! Tako! Si me razumel? Zdaj mi daj roko! Bog te sprimi!»

Oh, kako veselje je občutil Tonček, ko je prvič na rami stopil čez prag! Mina in Ančka, ki je tudi že bila v dvanajstem letu in je zdaj Mini pomagala pri domačih opravilih, sta z dopadenjem gledali za zalim mladim gozdarjem. Učil se je vsega, kar je treba vedeti gozdarju in lovcu, kdaj se pobira seme, kdaj se seje, kako se trebi mladi gozd, katero drevo se sme sekati in kdaj, kako se kuha oglje, kako se dela kopa in še več drugih reči. V svojem okraju je tako rekoč poznal vsako drevo. Vse, kar mu je rekel gozdar, vse si je dobro zapomnil in graščak sam je imel veselje s fantom, če je prinesel v grad kako divjačino ali kako redko ptico. Ančki je vsak čas kaj prinesel, zdaj lepih dišečih rož, ki se dobé le daleč v gozdu, zdaj šopek prvih jagod, kako lepo pero ali kako drugo malenkost.

Daleč v gozdu v najbolj divjem kraju, kjer so rasle najdebelejše bukve in najstarejše smreke, je bil okrogel kotel in sredi njega globok prepad, H u d o b r e z n o imenovan. Tega kota se je stari gozdar vedno ogibal, povsod je vodil Tončka, le v ta kraj ga ni peljal, a Tonček bi bil posebno rad videl ta kraj, ker so ljudje veliko govorili o njem. Pravili so, da je strašno brezno, kamor se more iti le po dolgi vrvi. Neki reven oglar, ki je pod krivo tiso kuhl oglje, je neki večkrat ponoči slišal iz Hudega brezna

prijetno ptičje petje, mnogo lepše ko vsaka muzika. Ker je bil pogumen mož, ki ni poznal strahu, je vzel dolgo vrv, jo privezal za staro smreko in se po nji spustil v brezno. Prišel je v ozko temno luknjo, po njej se je plazil dalje in je prišel na drugi svet, kjer so gore iz samega čistega zlata in dragih kamnov, po rekah in potokih se pretaka najslajše vino in po polju raste tako sadje, da pri nas še imena nimamo zanj. Tu stanujejo neizrekljivo majhni ljudje, največji so samo dve pedi visoki, govoriti ne znajo, ampak neznano prijetno pojó, da ne zna pri nas nobena ptica tako. Oglar je hodil tu okoli in je užival rajsko veselje, ali to ni trpelo dolgo. Izpod neba prileti velikanska črna ptica z jeklenim kljunom in železnimi kremplji, oči so se ji pa svetile kakor živi ogenj. Ko je letela, je delala takšen šum, kakor bi se bližal velik vihar. Oglar jo zagleda in se prestraši, ptica leti naravnost proti njemu, hoče ga kavsniti z jeklenim kljunom in zgrabiti z železnimi kremplji, ali on beži pred njo in ona za njim. Na srečo najde luknjo, po kateri je prišel na ta svet. Hitro pobere kos zlata in pleza spet po luknji nazaj. Vrv je še visela tu, ali ko prime zanjo, se raztrga kakor pajčevina, vsa je bila strohnela. Kaj bo revež zdaj počel? Po strmih pečinah je nemogoče splezati na vrh. Kar privihra za njim tista črna ptica, ga dvigne na svojih perutih, nese iz brezna in postavi k smreki, kamor je bil privezal vrv. Potem se spet zapraši nazaj v brezno, v tem

trenutku se je zemlja stresla, stare smreke je vil veter kakor travne bilke, skalovje se je podiralo za ptico, smreke so pokale in letele za njo v brezno. Oglar se je prekrižal in pri tej priči je vse nehalo. Šel je iskat svoje kopišče, ali ni ga našel, vse je bilo z grmovjem zaraščeno in vse okoli se je spremenilo, le stara tisa je še stala tu kakor prej. Pod njo zakoplje kos zlata, ki ga je prinesel iz spodnjega sveta in potem gre domov. Ali tu ni nobena poznal in ljudje niso njega. Njegova žena je bila že umrla; sin, ki je takrat, ko je šel pogledat v Hudo brezno, ležal v zibelki, je bil zdaj osemdesetleten starček in je kašljal za pečjo. Medtem ko je on trenutek preživel na onem svetu, se je tu gori toliko spremenilo, preteklo toliko let. Oglar je živel še toliko časa, da je povedal, kje je bil in kaj je videl, potem je umrl. — To so pravili ljudje o Hudem breznu.

Tonček bi bil rad videl to brezno; večkrat je že gozdarja povpraševal zánj in ga nagovarjal, da bi ga peljal tja; ali gozdar se je vedno ogibal tega mesta in tudi Tončku je rekel, da je nevaren kraj. Tončkova radovednost je bila toliko večja in nekega dne se napravi sam na pot proti Hudemu breznu. Bal se ni nič, ker je imel nedolžno čisto srce in je vedel, da je v božjih rokah. Kmalu najde krivo tiso, ki je bila, kakor so ljudje sploh govorili, blizu tri tisoč let stara. Visoka ni bila, ampak toliko bolj debela in neznano čudno zraščena. Tonček gre

mimo častitljivega drevesa proti kotlu, ki se je nedaleč od tise začel zniževati. Kraj je bil vedno bolj divji, tu ni bilo nikakršnega pota, nobene steze, skala je ležala na skali in Tonček je po vseh štirih lezel čez skalovje. Stare smreke, ki sta jih podrla starost in vihar, so ležale vse križem po tleh.

Zdaj pride do brezna, ki je pred njim ležalo kakor peklensko žrelo. Kraj je bil res strašen, obkrožalo ga je skalovje, med katerim so rastle visoke temne smreke. Nekatere je veter omajal, z nekoliko koreninami so se še držale plitke prsti, vrhovi so pa nad breznom visé še vedno zeleneli, mnogo jih je pa vihar prekucnil z roba in te so gnile v prepadu.

Tonček bi bil rad bolj pogledal v prepad, kamor se je spustil pogumni oglar, v torbi si nabere kamenja in jezdi po smreki, ki je molela daleč nad breznom. Od tod gleda dol v globočino, ali ne vidi drugega, ko samo temno žrelo. Kamenje, ki ga je metal v prepad, je dolgo bobnelo v žrelu in slišalo se je, kako je odletavalo od stene do stene. Ko je pometal vse kamenje, je gledal še nekaj časa v črno globočino, potem plezal spet po smeki nazaj. Kar zagleda pod seboj na skalici, ki je ko čevelj široka polica visela nad prepadom, med suhim listjem lep nož. Ali kako bi prišel do njega? Dol ne more; ko bi se mu zmaknila noga ali ko bi se mu sprožil kamenček pod nogo, je za večno pokopan v strašnem prepadu. Nož pa bi bil

vendar rad imel; misli in preudarja sem ter tja, nazadnje se zmislil na precep. Odreže si ravno leskovko, jo razcepi, zleze spet na smreko, se je oklene z eno roko in z nogama, v drugi drži precep in tako nad breznom viseč skuša ujeti nož v precep. Dolgo se je trudil, naposled precep vendarle zine in zgrabi nož čez sredo držala. Tonček pritisne precep, da se je nož dobro zasadil, in ga vleče počasi k sebi in, ko ga je privlekel dosti blizu, prime zanj in spusti precep. Nož je bil lep, imel je črne platnice, v njih so bile vložene bele koščene zvezdice in na eni strani tudi črki J. K. iz bele kosti. Sicer se ga je bila rja hudo prijela, ali on ga bo že izbrusil. Njegovo prvo delo, ko je prišel domov, je bilo to, da je v brus vlil vode, Ančko je pa naprosil, da mu je vrtela, in nož se je kmalu začel svetiti izpod rje. Ravno tedaj je prišel Kočmur po trati proti hiši. »Kak lep nož sem našel danes!« mu vpije Tonček naproti in vrtil nož v roki, da se je svetil v soncu.

»Kje si ga našel?« ga povpraša gozdar.

»Bil sem v Hudem breznu pa sem ga našel na skalici nad prepadom. Ima pa črki J. K., kakor da bi bil vaš.«

Ko je gozdar čul besede Hudo brezno in je videl nož blesketati se v fantovi roki, se je prijel za prsi, zdelo se mu je, kakor bi mu bil kdo porinil nož v srce. Obrvi so se mu naježile in oči pod njimi so se čudno zasvetile. Ta nož mu ni bil neznan. Na Tončkove besede ni nič od-

govoril, obrnil se je proč, da bi otroka ne videla, kako ga je to vznemirilo.

»Alo, pojdite jest!« se oglasi Mina, ki je ravno postavila skledo na mizo pod češnjo. Otroka prideta prècej in Tonček pokaže Mini lepi nož in potem ga položi na mizo zraven sebe. Jurij je pa od njih obrnjen slonel ob češnji.

»No, Jurij, pojdi jest,« ga spet opominja Mina.

»Le jejte!«

»Oh, kako so spet sitne muhe,« toži Mina. »Gotovo bo kmalu dež.«

»Čakajte, grem pa po vejo, da jih bom odganjala,« reče na to Ančka, zgrabi novi Tončkov nož in kakor srna skoči od mize po bregu na studenec, ureže vejico z grma in hoče nazaj. Naenkrat se ji izmakne noga, pade in tako neizrekljivo zavpije, da je vse zbolelo srce. Vsi planejo od mize proti nji, ona vstane in stopi nekoliko korakov proti njim, v prsih ji je pa tičal nož in rdeča kri je curljala iz rane. Gozdar je bil prvi pri nji, ujel jo je v roke, ko pa je zagledal nož v njenih prsih, se mu je stemnilo pred očmi, noge so se mu šibile in glava se mu je pobesila. Mina je prestregla deklico v svoje roke, ji potegnila nož iz prsi, jo položila na trato, glavo ji pa naslonila v svoje naročje. Ančka je postajala vedno bolj bleda, pri vsakem zdihljaju je kri curkoma bruhrnila iz rane, zdihnili je še nekoliko kratov in ni je bilo več. Njena čista, nedolžna

duša se je preselila v nebesa. Gozdar je odrevenel, strmo je gledal na svojo edino umirajočo hčerko, ki je trenutek poprej še cvetela v najlepšem cvetu. Ko je videl, da ji zmanjkuje sape, ga je neizrekljiva bridkost vrgla na zemljo, rjul je ko divja zver, ki so ji vzeli mlade, ter se valjal po trati.

Kdo bi popisal Minino in Tončkovo žalost? Zdelo se jima je, ko da bi vse to bile le sanje in šele, ko so jo zagrebli v črno zemljo in so se sami vrnili domov, šele tedaj so čutili, da je bridka resnica.

Gozdar je tiho nosil neizrekljive bolečine, ki so mu trgale srce, ali ni zmožel solze; šele ko je prišel od pogreba spet pod češnjo na nesrečno mesto, se je popolnoma zavedel svoje zgube, solze so mu zalile oči in te solze so dobro dele njegovemu otrplemu srcu. Na trati je pokleknil in zdihnil: »Bog, Ti si pravičen! Na otrocih kaznuješ, kar so pregrešili starši!«

V. Tihotapci

Po Ančkini smrti je bilo v gozdarjevi hiši kaj prazno in žalostno. Mina je še dolgo po tej nesreči na tihem jokala, stari Jurij je klavrn in potrtn hodil okoli in Tončka je bolelo srce, ker si je vedno očital, da je on, četudi nevedoma, kriv smrti ljubeznive deklice, s katero sta preživila najlepše nedolžne dneve. Nesrečni nož je drugi dan nesel spet nazaj v gozd ter ga je treščil nazaj v Hudo brezno, da se je razletel ob skalovju. Iz gozdarjeve hiše si je želel proč, govoril je s starim, ki je privolil, in graščak ga je vzel v grad za lovca. Tonček se je vendar le težko ločil od gozdarjevih, posebno od Mine, ki je vedno skrbela zanj kakor najboljša mati in tudi gozdarju je bil hvaležen, posebno ker mu nikdar ni rekel žal besede zavoljo nesrečnega dogodka.

Pred odhodom ga gozdar še pokliče k sebi in mu reče: »Pojdi v grad! Da se boš dobro vedel, o tem sem prepričan in upam, da boš kmalu prišel spet nazaj na moje mesto. Mislim, da me boš trpel pri sebi; ne bi šel rad izpod strehe, pod katero sem preživel vse svoje žive dni, saj tako ne bo več dolgo trpelo. Želel sem si, da bi stopila

še v ožjo zvezo, ali Bog je v svoji modrosti odločil drugače. Naj bo!»

Tonček mu obljubi vse in se ravna proč, zunaj na vratih ga gozdar še prime za roko.

»Tonček, kje je tisti nesrečni nož?»

»V Hudem breznu, zdrobljen na kosce.«

»Dobro!«

Tonček je šel v grad in tu se je vedel tako dobro, da so ga imeli radi ne le graščak, ampak tudi vsi drugi.

Tonček je že prej, ko je bil še pri Juriju, videl večkrat v gozdu sumljive ljudi in to vedno iste; enkrat jih je v mraku srečal spet in vsi so težko nosili. Ponoči so tudi včasih prišli k gozdarju in enega, Jernača po imenu, je Tone poznal, ker je vedel, kak opravke imajo ti ljudje in da je Kočmur v zvezi z njimi; ali Tone je bil, kakor ga je gozdar prvi dan poučil, za to gluh in slep.

Neki dan gre Tone zgodaj iz grada, ko se je komaj začel dan delati; bilo mu je naročeno, da ustrelj srno. Vedel je, kam se hodijo ponoči past in kod se vračajo v gozd, ko napoči dan. Sédel je v grm za skalo in gledal v jarek, iz katerega bi morale priti srne. Ali ni jih bilo. Morebiti jih je kdo prepodil; že je mislil vstati s svojega skrivališča, kar zašumi listje, zaslišijo se moški koraki in iz jarka prisopiha pod breg Jernač s težkim bremenom na hrbtu. Že večkrat ga je videl tako nositi, ali danes se mu je čudno zdelo, da ni šel po stezi, ampak sredi hoste in

sicer naravnost proti njemu. Ko je bil kakih dvajset korakov od Toneta, se ustavi, skrbno ogleda na vse strani potem zavije na desno v majhen kotel, ki je bil zaraščen z gostim grmovjem in prepleten s kopinami. Jernač se je splazil skozi grmovje, ali ni trpelo dolgo, ko je prišel prazen nazaj in hitro odšel spet v jarek, iz katerega je prišel.

Tone bi bil rad videl, kje je odložil Jernač veliko culo, vstane izza grma in gre v kotel. Steze ni bilo nikjer videti, plaziti se je moral skozi gosto grmovje, gledal je na vse strani, pa ni mogel ničesar zagledati. Že je mislil iti nazaj, ko zagleda pred seboj precej visoko, ostro odsekano skalo, ki pa je bila na sprednji strani popolnoma zaraščena, da je človek na prvi pogled še zapazil ni. Tone jo je ogledoval od vseh strani in zapazil pri zemlji precej široko luknjo, ki jo je pa bršlin popolnoma zakrival. Odgrne bršlin in vidi, da se luknja notri precej širi in da je kmalu toliko visoka, da človek lahko v njej stoji pokonci. Ko stopi vanjo, vidi, da je precej prostorna, nekaj svetlobe je prihajalo od zgoraj skozi ped široko špranjo. Bila je to jama, kakor jih je dosti povsod po kraškem svetu. Nos je Tonetu precej, ko je stopil v jamo, povedal, in pozneje, ko so se oči malo navadile na mrak, je tudi videl, kako zelišče je tu spravljeno. Bilo je deset večjih in manjših cul, polnih hrvaškega tobaka.

Dobro so se preskrbeli, si misli sam pri sebi in hoče iti spet nazaj. Že se je pripognil in ravno je hotel odgrniti

bršlinovo zagrinjalo, kar se zunaj po grmovju zasliši praskanje. Ali so morebiti tihotapci? Bal se jih ravno ni, tudi puško je imel pri sebi, ali vendar bi mu ne bilo pogodu, ko bi ga dobili v svojem brlogu. Hitro se umakne nazaj, tava ob steni in se stisne v najzadnji kotič, kjer je bilo popolnoma temno. Pod seboj čuti kamen, usede se nanj, puško pa položi na koleno.

Kmalu se prikaže skozi luknjo Jernač in potege culo tobaka za seboj, potem pride še en človek, katerega pa Tone ni poznal. On ju je dobro videl, ker je ravno svetloba iz špranje sijala na oba, onadva pa njega nista mogla videti, ker je sedel v črni temi.

»Hvala Bogu, zdaj smo menda brez skrbi,« pravi drugi, ki se mu je videlo, kakor bi bil gospodar, Jernač pa le njegov nosač.

»Sem nas vendar ne bodo sledili kuščarji, tukaj smo bolj brez skrbi kakor doma,« reče nato Jernač.

»Jaz tudi mislim, da smo jim zmešali sled.«

»Star Kočmur je vendar prekinjen lisjak; ko bi njega ne bilo, bi vaše lepo blago zdajle peljali kuščarji proti Novemu mestu.«

»Ali ne vem, stari dela zdaj sitnosti, pravi, da bo pustil vse.«

»Pokažite mu le nekaj rumenjakov, pa bo spet vaš.«

»Vse nič ne pomaga, obljubil sem mu jih pet, če mi tole robo spravil dol.«

»Kar je zgubil hčer, ni za nobeno rabo več. In star je že tudi.«

»Ali vendar se ne boji dveh Jernačev, če si tudi za dve glavi višji od njega.«

»Močan je pa res. — Pet cekinov, pravite? To je lep denar! Ko bi jaz le na pol toliko poznal pota od tod naprej, ko jih poznam od tod nazaj do Hrvaškega, bi nobeden drug teh cekinov ne služil — ali tako, če bi se le pokazal iz gozda, vem, da me imajo kuščarji v pesteh.«

»A Ocvirek?«

»On pozna še manj ko jaz. Kar je takraj Gorjancev, mu je vse neznano. Bog ve, kako se mu zdaj godi?«

»Kje si ga pustil?«

»Včeraj sva spala pri Petriču pod Raztrganim brdom. Presneto mi je že predla! Zavohali so naju bili na Petričevih svislih. Jaz sem predrl streho na gornji strani in sem jo srečno upihal. Kako se je pa Ocvirku godilo, tega ne vem.«

»Če ga nimajo v kleščah, mora priti vsak čas. Tudi stari Kočmur bi moral priti. Ima še nekaj denarjev pri meni.«

»Po denar bo pa že prišel, saj vé, da ste tukaj.«

»Ali si ti že gotov?«

»Sem že, idite, tehle šest cul je mojih, pet pa Ocvirkovih.«

Gospodar plača Jernača, potem vzame iz torbe klobase in steklenico, v kateri je bilo žganje.

»Ravno prav,« reče Jernač. »Saj sem že zelo potreben, tretjo culo sem že prinesel od sinoči, pa se danes še nisem odteščal.«

Zdaj pride Kočmur in kmalu za njim Ocvirek s culo tobaka in ga vrže k onim petim.

»Nak, tega pota pa ne bom tako hitro pozabil!« spregovoril Ocvirek in se usedel na culo. »Presneto so me imeli v škripcu; že sem mislil, da bo to moja zadnja.«

»Povej no, kako je bilo!« ga sili Jernač.

»Dajte mi poprej piti, saj se mi že grlo suši. Kako bom govoril!«

Gospodar mu da piti in jesti.

»Kočmur, ali vi pa zmerom cesarskega puhate?« se obrne tihotapski gospodar proti gozdarju, ki si ga je natakčil pipico.

»Zmerom.«

»Bi vi si vsaj mogli privoščiti boljšega. Ali imate mar tako tanko vest? Jaz pa le to mislim, zakaj bi mi kadili za drag denar smrdljivca, naši sosedje Hrvatje pa žlahtno zelišče malone zastonj.«

»Hrvatje imajo svoje pravice, mi pa ne,« odgovori na to Kočmur.

»Kaj pravice? Saj smo vendar vsi pod enim cesarjem.«

»Kar Kočmur stori, to je vse prav,« reče nato Jernač. »Že sam sem videl, ko ga je kuščar nagovoril za pipico tobaka. — Seveda ga je le skušal.«

»V tem ima pa spet prav,« pritrди gospodar.

»Naj imam prav ali ne, nikoli ga še nisem pokusil.«

»E, prinesel si ga pa že veliko. Le tako nedolžnega se ne delaj,« ga zavrne tihotapski gospodar.

»Saj ne tajim. Res sem ga, pa tudi rečem, da ga ne bom več.«

»Bomo videli.«

Ocvirek se je najedel in napil in Jernač je že komaj pričakoval, da bi zvedel, kako jo je zvil njegov pajdaš.

»No, Ocvirek, zdaj pa govori! Kako si kuščarje speljal na led?« ga povpraša gospodar.

»Z Jernačem sva spala na Petričevih svislih; zjutraj me nekaj zbudi. Ko sem spregledal, je skočil Jernač kvišku in je zginil pred menoj. V strahu sem tudi jaz skočil na noge, ali nisem videl, kaj je in kam bi se obrnil. Kar zaslišim, da nekdo stopa po lojtrah in kmalu se pokaže kuščarjeva glava na lojtri.«

»Alo, alo, ga že imamo!« zavpije z lojtre svojim pajdašem.

»Jaz skočim po svislih naprej, on pa za menoj. Bila je tema, ali ker sem vedel, da je zraven svisli pod, sem stopal prav varno in, ko pridem na kraj svisli, se primem za tram in skočim na pod. Kuščar kobaca hitro po slami za

menoj — toda zmanjka mu stopnje in se, kolikor je dolg in širok, štrbunk! prekucne na trdi pod. Če si ni razbil glave, si je pa gotovo potlačil nos in ne bo tako hitro pozabil, kdaj je lovil Ocvirka. Jaz hitim k vratom, ali zunaj, čuvši ropot na podu, so hitro priskočili, a ne da bi bili odprli vrata in me prijeli, tiščali so jih norci, tiščali, kolikor so mogli. Naslonim se na vrata, uprem se na vso moč, odrinem jih, poderem vse tri kuščarje in smuknem mimo njih. Še preden so se dobro zavedeli, sem bil že pod smrekami; eden je še sprožil svoj pihalnik za menoj, pa je menda mislil, da sem vrabec, ker me je s prosom posul. Na, tukajle potipajte!«

Ocvirek pripogne glavo, vrat je bil krvav in na glavi so se čutila zrna pod kožo.

»To je dobro, da imaš tako trdo bučo,« se šali Jernač.

»E, kopriva ne pozebe! Tako hitro me še ne bo konec.«

»Na, tu imaš za svoj strah,« pravi gospodar in mu stisne nekaj v roke.

»Jaz imam tudi še nekaj dobiti,« se oglasi gozdar Kočmur.

»Res je, tu imaš svoj zaslužek,« odgovori gospodar in mu odšteje nekaj tolarjev.

»Ali bi ne hotel še kaj zaslužiti? Vidiš, tu je še dvanajst cul, spravi mi jih dol, kakor veš in znaš, tvoj trud ne bo zastonj.«

»Zastonj ali ne zastonj; rekel sem že, da se ne pritaknem več.«

»Je tedaj o tvoja zadnja beseda?«

»Zadnja moja. Delajte, kar hočete, jaz se ne pečam za nič več.«

»Nekoliko rumenjakov bi pa morebiti vendar še imelo prostor v tvojem loncu?«

»Četudi. Komu jih bom pa hranil? Saj nimam nikogar, da bi mu jih zapustil.«

»Za poboljšek v starih dneh.«

»Zame je dober sok in krompir in tega mi ne bo manjkalo.«

»Svoje glaven si bil zmerom. Ali kdo mi bo to blago spravil dol? Ko bi vedel, da je upati Martinčku?«

»Zakaj pa ne?« reče nato Jernač. »Saj ti je že nosil in zaslužil bo tudi rad, saj je na denar, kakor mačka na salo.«

»Ali on ima krčmo, ljudje vedno hodijo noter in ven.«

»Toliko bolj varen je kuščarjev, nihče ga ne bo imel na sumu. Previhan je pa tudi toliko, da jim ne bo šel hitro na limanice.«

»Na vrtu ima pa tudi tako priravno repno jamo,« pri-
stavi Ocvirek, »da ni treba iskati boljšega skrivališča.«

»Kaj pa ti misliš, Jurij?«

»Meni je vseeno! Storite, kar hočete, saj sem vam že rekel, da se ne pečam več. Če me hočete ubogati, pustite vsi skupaj ta nevarni posel pa se lotite česa boljšega.«

»Kje se pa denar tako hitro zasluži ko tukaj?«

»Pa si nisi nikoli življenja svest.«

»Kdor ne vaga, je brez blaga. Ti zdaj lahko govoriš, ko imaš polnega mačka.«

»Morebiti bi bilo bolje, da se nismo nikoli videli,« vzdihne gozdar, vsane in gre iz jame.

»Vidiš ga, starega lisjaka, kako zdaj govori,« pravi Ocvirek, ko je Jurij odšel. »Nazadnje nas bo še izdal.«

»Tega se nam ni bati,« ga zavrne Jernač, »predobro ga poznam. Kar je po nesreči zgubil hčer, se je ves spremenil, ni ga več poznati.«

»Naj bo, poskusil bom z Martinčkom, pojdimo dol k njemu. Ocvirek, saj ti si tako žejen, to vem.«

»In še kako!«

Vsi trije vstanejo in se splazijo skoz luknjo.

»Hvala Bogu, da so šli,« vzdihne Tonček. Ves čas je čepel na kamnu v kotu, da ga je že vse bolelo, in vendar mu ni bilo žal, da je prišel v ta brlog; mnogo novega je zvedel in to, kar si je prej le mislil, to je vedel zdaj za gotovo. Najbolje se mu je zdelo to, da se jim je Kočmur odpovedal popolnoma. Z druge strani mu je bilo pa spet žal, da bodo Martinčka dobili v svoje društvo. Ni mu bilo toliko zanj kot za njegovo hčer Jerico, ki je bila sra-

mežljiva in delavna deklica Tonetove starosti. Ko bi si kdaj iskal žene, tedaj bi njo prvo povprašal, če ga hoče za moža.

Tone je počakal v jami še toliko, da so tihotapci malo odšli, in potem je šel tudi on za njimi. Prav dobro mu je delo, ko ga je spet obsijalo svetlo sonce in je spet dihal v čistem zraku.

VI. Preseški gozdar

Spet je preteklo nekoliko let. Tone je ostal v gradu, večkrat je šel h gozdarju, ki se je pa vidno staral. V nedeljah, ko je šel iz cerkve, je tudi rad ostal pri Martinčku, da je govoril s krčmarico in z Jerico, kar pa Martinčku, kakor je bilo videti, ni bilo nič prav vseč.

Neke nedelje jutro ga pokliče k sebi graščak in mu reče: »Dolgo mi že služiš in, ker sem bil vedno s teboj zadovoljen, zato sem dalje skrbel zate. Veš, da je umrl gozdar na Preseki in Jurij Kočmur v gozdu je tudi že tako slab, da bo treba zanj kmalu namestnika. Izberi si eno teh dveh služb, na izbero sta ti.«

Tone misli nekaj časa. Volitev je bila težka. V gozdu je preživel svoja mlada leta, tudi mu je bila dolžnost, skrbeti za Mino na stare dni, in gozdarju je tako rekoč obljubil, da bo prišel na njegovo mesto. Ali Preseka je bila bolj prijazna, bliže ljudi. Gozdar dolgo tako ne bo živel in Mina se potem lahko preseli na Preseko. Ko vse premisli, reče gospodu: »Za Preseko bi prosil, če je vaša volja, dati mi jo.«

»Saj sem ti rekel, da si izberi!«

»In potem bi vas tudi prosil, da bi mi dovolili ženiti se.«

»To se že tako vé, da moraš imeti gospodinjo. Od današnjega dne si prost sedanje službe: kadar hočeš, se lahko preseliš na Preseko.«

Tone se je prisrčno zahvalil dobremu gospodu in še tisti dan govoril z gospodom župnikom ter jim povedal, da ima službo in da misli snubiti Martinčkovo Jerico, kar je bilo duhovnemu gospodu prav. Ta dan ni šel opoldan domov, ostal je pri Martinčku. Jerici je pa že pri cerkvi vse povedal in ji je tudi rekel, da jo bo pri očetu prosil v zakon.

Po obedu pokliče Tone Martinčka v drugo izbo in mu pove, kaj bi rad. Martinček ga je nejevoljno poslušal in zmajeval z glavo.

»Dragi moj, iz tega ne bo nič! Res je, da imaš zdaj neko službo, ali ta služba trpi le tako dolgo, dokler je gospodova volja, taka velika gospoda pa vemo, a je muhasta. Danes ali jutri ti lahko reče: pojdi, od koder si prišel, ne potrebujem te več. Kaj boš pa počel z ženo? Ti si mar misliš, pojdem pa k Martinčku. Naravnost ti povem, to si le iz glave izbij. Saj še komaj vem, kdo si in od kod si. Tvoj oče je od nekod prišel, pa je spet nekam šel; kam, to sam Bog vé.«

»Kar se tiče mojega očeta, prosim, da o njem spodobno govorite, bil je pošten človek.«

»No, no, je že prav, mi pa tudi nismo za plotom rojeni in, kdor bo dobil mojo hčer, bo dobil tudi nekaj cvenka z njo. Zato si bom pa tudi poprej pomislil, komu jo bom dal.«

»Jaz ne terjam nič od vas. Le njo mi dajte in vem, da bo šla rada z menoj, moja služba je že taka, da bom ženico lahko pošteno redil.«

»Tudi berač pošteno živi, ali vendar berači.«

»Tega meni in moji ženi ne bo treba, ako mi Bog dá zdravje. Res nisem bogat, ali, kar imam, to sem si zaslužil sam in pošteno!«

»Ali misliš, da jaz nisem pošteno pridobil, kar imam? Kaj misliš, da sem kradel ali ka-li?«

Tone migne z ramami.

»Kaj, ti boš z ramami zmigoval, če se o moji poštenosti govori, ti pritepenec!«

Zdaj so prišli neki ljudje v prvo izbo.

Tone vzame klobuk, stopi h krčmarju in ga prime za ramo.

»Počasi, prijatelj, počasi! Nikar se ne jezite! Kako pa, ali imate kaj veliko repe v repni jami?«

Krčmar ostrmi in gleda mladega gozdarja, kakor bi ga hotel prebosti z očmi in mu pogledati v srce. Tone ga mirno gleda. Martinček povesi oči.

»Z Bogom, oče, zdravi ostanite!« se poslovijo Tone in gre skozi vrata.

Krčmar stopi za njim: »Mladi prijatej, imejte pamet! Prosim vas, molčite! Zavaljo vaše reči bova že še govorrila.«

Drugo nedeljo proti večeru je Tone spet prišel k Martinčku, ali njega ni bilo doma, bila je sama Jerica z materjo, on je šel nekam po opravku; kam, sami nista vedeli. Bilo je že precej pozno, ko se je gozdar napravil domov. Ker je bila lepa mesečina, je šel po krajšem potu čez gozd mimo krive tise. Ko pride vrh klanca, zasliši dalje v gozdu pokati puške. Gozdar obstane in poslušá. Kaj pomeni to? Ponoči nihče ne gre na lov. Kaj ko bi bili tihotapci? Stopi malo hitreje in ravno, ko pride do tise, zasliši po potu hitre moške korake. Umakne se v senco in gleda na pot. Zasopel priteče Martinček s culo na hrbtu in hiti dalje. Ko ga Tone spozna, stopi iz sence prédenj in ga nagovori: »Oče Martinček, kam pa se vam tako zelo mudi?«

»O prijatelj dragi, za božjo voljo te prosim, skrij me, reši me, sicer sem zgubljen, že so mi za petami.«

Tone je prevedel, da tu ni časa dolgo premišljevati, zgrabi z eno roko culo, z drugo pa Martinčka, ki se je tresel ko šiba na vodi, in ga hitro potegne v mlado smrečje. Potem hiti čez skalovje, Martinček pa za njim in šele pri Hudem breznu se ustavita.

»Zdaj mora pa najprej tole proč,« spregovori Tone in vrže culo v brezno, potem se skrijeta v senco pod viso-

ko skalo, kjer ju nihče ni mogel ugledati, onadva sta pa na razsvetljeni poti videla vse.

Martinček je komaj spet dobil malo sape, že priteče stražnik in za njim kmalu drugi.

»Tu sta zdaj dve poti,« pravi prvi. »Po kateri je šel?«

»Vseeno, tod ali tam,« odgovori drugi, »ti pojdi na desno, jaz grem na levo, v dolini se snideva pod gabrom. Morava ga dobiti.«

»Če se je pa tu kam skrnil?«

»Mislim, da ne, in četudi se je, kje ga češ iskati ponoči — le naprej!«

Martinčku so se ježili lasje, komaj si je upal dihati, šele ko se je v dolini zgubil glas stražarjevih korakov, si je upal spregovoriti.

»Dobri prijatelj! Ti si me rešil iz največje zadrege, zdaj pa moraš biti moj zet — hočeš ali nočeš! Prosim te, odpusti mi, če sem te zadnjič razžalil.«

»Že dobro — vse je pozabljeno! Zdaj pa še nekaj!«

»Že vem, kaj misliš. Obljubim ti, da je bila ta cula, ki si jo zagnal tu dol, zadnja na mojih plečih.«

Po velikih ovinkih je gozdar izpeljal Martinčka iz gozda in ga spremil noter do hiše.

V štirinajstih dneh je gozdar zopet snubil Jerico in jo tudi dobil. Dote ni hotel nič več kot samo to, kar je imela po materi. Martinčku, ki je pri vsej bahavosti bil vendar

strašno lakomen na denar, je bilo to prav všeč. V treh tednih je Jerico ko svojo ženo peljal na Preseko.

— — —

Eno leto je živel Tone srečno in mirno na Preseki, ko je prišel neki dan glas, naj gre hitro v gozd, da bo stari gozdar umrl in da bi še rad z njim govoril. Tone se je precej napravil in šel. Gozdar ga je že težko pričakoval in lice se mu je razjasnilo, ko je Tone stopil prédenj.

»Mina, pústi naju malo na samem!« prosi Mino, ki je sedela zraven njega. Ko je odšla, se gozdar usede na postelji.

»Tonček, usedi se sem k meni in poslušaj me! Moje ure so seštete; čutim, kako me zapuščajo moči, in vendar ne morem iti s sveta, preden ne govorim s teboj. Imam ti veliko povedati in moram poseči daleč nazaj. — Ko so mi umrli moj oče, sem dobil njih službo in iskal sem si neveste. Med vsemi dekleti mi je bila tvoja mati najbolj všeč, ker je bila pridna in pohlevna, z njo sem mislil, da bi srečno živel. Ali ni mi bila namenjena, vzela je tvojega očeta, gozdarja v Preseki, ki je bil mnogo mlajši od mene. S tvojim očetom nisva bila nikoli prijatelja; še pred se nisva mogla, posebno pa, ko je vzel Marjeto, se nisva pogledala. V tistem času sem se seznanil s tihotapci, ki so nosili tobak s Hrvaškega skoz naš gozd. Mene so nagovarjali, da bi jim šel na róko, da bi

jim skrival blago in jim ga pomagal odnašati, obetali so mi velik dobiček — in pregovorili so me. — Nekoč — bilo je poletni dan zgodaj — sem nesel mimo Hudega brezna culo tobaka in, ko sem zavil okoli skale, je stal tvoj oče pred menoj. Sramota, da me je dobil pri tem poslu, in staro sovraštvo mi je zavrelo srce. Beseda dá besedo, naposled se sprimeva kraj brezna in se dolgo rujeva. Nazadnje me tvoj oče dobi podse in od zdaj naprej nisem več vedel in še danes ne vem, kaj sem storil. Le to vem, da je tvoj oče skočil kvišku in strašno zavpil: ‚Ti si me zaklal!‘«

»In res sem videl svoj nož v njegovih prsih. Kako je prišel nož v njegove prsi, ali sem mu ga jaz zabodel, tega nisem vedel in še danes ne vem. Le toliko rečem zdaj na smrtni postelji, da nisem nikdar imel te misli. Ko sem to videl, oh, kako sem se prestrašil! Skočil sem kvišku, on si je potegnil nož iz rane, ali, preden sem ga mogel prijeti, je omahnil in padel čez rob v strašni prepad. Tone, jaz sem morilec tvojega očeta in to hudodelstvo sem nosil na svoji duši do današnjega dne! Bog me je pa tudi kaznoval, kakor sem zaslužil. Ti, sin umorjenega, si našel tisti nesrečni nož in z istim nožem se je zabodlo moje edino dete. Oh, koliko je trpela moja duša, nisem ga imel mirnega trenutka! Spustil sem se v prepad, našel sem kosti, jih pobral in zakopal v blagoslovljeno zemljo. Ali to mi ni dalo miru in ne bom ga imel poprej, dokler

ne slišim iz tvojih ust, da mi odpustiš, in dokler mi v znamenje sprave ne podaš roke. Tonček, ali je mogoče?«

Mladi gozdar si je podprl glavo in je strmel prédse.

»Tonček, ali mi odpustiš?«

»Odpustim! Prosite Boga, da vam On tako odpusti kakor jaz.«

»Podaj mi roko!«

Tone mu jo podá.

»Zdaj pa lahko umrjem. Pošljite mi po gospoda!«

Gospod so že čakali zunaj, Mina je poslala ponje. Tonček jih je pustil samega z gozdarjem, ki se je spravil z Bogom in potem kmalu v Tončkovih in Mininih rokah večno zaspal.

Pred smrtjo je hotel Tonetu izročiti še svoje denarje, ker jih pa on ni hotel vzeti, jih je izročil duhovnemu gospodu, da jih obrnejo v dobre namene.

Nekoliko let pozneje je pod krivo tiso stalo zidano znamenje. Naslikano je bilo Hudo brezno in človek, ki pada vanj. Spodaj je bil napis:

Blizu tega mesta v Hudem breznu je storil

nesrečno smrt

ANTON ROBIDA,

preseški gozdar.

Bog se usmili njegove duše!

www.omnibus.se/beseda

ISBN 91-7301-130-4